

דעות

אבי בראלי

למי בדיוק אתם קוראים "ציבור"?

וכך היה יכול השופט אהרן ברק לדבר בשם "ציבור נאור", שהוא הוא, פרופ' ברק, היודע מה ערכיו ואילו שיפוטי מציאות ראויים לו. בשם איזשהו "ציבור" עותרות עמותות כמו אלו של אליעד שרגא ודומיו.

לכאורה זה דבר ישן נושן: החברות הדמוקרטיות מגוונות מט" בען, וכל קבוצה בתוכן נוטה לדבר בשם הציבור. אבל בעצם הן מקוות לשכנע את הציבור כאמת שלהן, או בחפיפה בין האינטרס שלהן לאינטרס הציבורי. זה חלק מהשיגור השיח הדמוקרטי הראוי – בתנאי שהזירה לשכנוע היא פרלמנט שנבחר בעקבות דיון פרי ליטי מפותח. התהליך הדמוקרטי הזה הוא היוצר ציבור ממשי, בלי מידכאות. ויכוח בין יריבים או קרובים, התמקחות ופשרות בעקבות הכרעות בקלפי – כל אלה הם תהליך בלתי פוסק של יצירת ציבור. לכן הציבור איננו סתם פיקציה פרטית, אלא דבר קולקטיבי המתהווה מתוך התהליך הדמוקרטי, והוא תוצר שלו.

לא כן הרבר לדירם של אנשים כמו שרגא וברק או פרופ' מרדכי קרמניצר, נציגי ה"שמאל" הפרוגרסיבי המשפטני. לנגד עיניהם יצור דמיוני מופשט הקרוי "הציבור", הציבור הנאור, הראוי, בעל התודעה הלא-יכוונת. אצלם הציבור הופשט מהתהליך הדמוקרטי המכוון אותה, ונעשה לקולב מושגי שבעליו יכול לתלות עליו מה שהוא רוצה, ובעצם את התודעה הפרטית שלו-עצמו.

שרגא, מגיבורי העתירות לבג"ץ, לא מעלה על דעתו להקים מפלגה ולהילחם על דעותיו. הוא יטען בפני שופטים, לא בפני בוחרים. זה לא האיש שיתרפש במי-האפסטים של הפוליטיקה, שהיא מושחתת כידוע. אנשי אמת וצדק אינם משלימים עם פשרות, עם חוסר שלמות, עם הריבוי והניגודים הטבעיים כל כך למשטר הדימוקרטי. ובפני השופטים הוא יטען בשם איזו איראה אפלטונית של "ציבור", מופשטת מבני אדם ממשיים, מתהליכים פוליטיים קונקרטיים, ובוודאי מנוערת לחלוטין מפתקי הבוחרים.

למול הפטרנליזם הזה, צריך לחזור למקורות הדמוקרטיה הצינונית והישראלית מייסודם של הרצל, ויצמן, ז'בוטינסקי ובן-גוריון: השיח הפוליטי, ובסופו של דבר הקלפיות, הם המגלים לנו מי הוא הציבור ומה רצונו. נכון שמהיגים לא רק אמורים לייצג את הציבור – עליהם גם להנהיג אותו. אבל זה מחייב אותם לשכנע אותו, ואם כשלו בשכנוע, עליהם לכרוק את עצמם – לא להתבצר ולהמציא לעצמם "ציבור" פיקטיבי.

השיח הפוליטי בישראל חוזר ועוסק בשנים האחרונות במידה רבה מאוד במושגים הקולקטיביים ציבור, עם, לאום, ובמושגים מורכבים יותר הכוללים אותם, כמו דמוקרטיה לחיוב או פופוליזם לגנאי, כביכול. הם נמצאים במרכז הפולמוס החוקתי הסוער בשנים האחרונות, והם נוכחים היטב בעורף הדיון בין ימין לשמאל בישראל, הכולל בתוכו את הפולמוס החוקתי.

גם כאן וגם ובמדינות דמוקרטיות אחרות, שני המונחים ימין ושמאל התהפכו עד כדי כך ש"שמאל" מייצג אליטיזם אנטי-עממי של בעלי זכויות יתר, מהסוג שעמיד פרץ ביקש לברוח ממנו כש- כרת ברית כושלת עם אורלי לוי-אבקסיס. לעומתו, "ימין" מייצג זיקה אל "עם" כמוכנו המקורי, הקולקטיביסטי, בניגוד להתקב- צות רופפת של יחידים אנוכיים. מסע הבחירות האחרון של נת- ניהו פנה בהצלחה אל "העם" בשם אינטרסים לאומיים, אבל גם בשם תחושות עממיות והתנגדות לשלטון של בעלי זכויות יתר.

נציגי ה"שמאל" הפרוגרסיבי המשפטני רואים לנגד עיניהם יצור דמיוני מופשט הקרוי "הציבור", והופכים אותו לקולב שעליו הם תולים את התודעה שלהם עצמם

נתניהו עבר מהרגשת ההפרטה של החברה והכלכלה, והתקפות על "כלכלת ההסתדרות", אל המיתר הלאומי-עממי. אבל איך קרה שהשמאל הפרוגרסיבי בן זמננו, ככל העולם וגם בישראל, נעשה מופרט כל כך? מפורר עד כדי כך שהוא פונה נגד המקורות הלאומיים-דמוקרטיים של עצמו, ומפקיד את הציבור העממי בידי הימין? התשובה הפשוטה היא שהפריקט הניארו-ליברלי משנות ה-70 של המאה הקודמת ואילך הצליח להפריט גם את התודעה של יריביו. ליתר דיוק, החברה המקוטבת והמפוררת שיצר הפ- ריקט הזה, עיצבה יותר את התודעה של אנשי השמאל. אפשר לראות את זה, בין היתר, כשמתבוננים בשימוש המשונה שלהם במושג "ציבור" בפולמוס החוקתי בישראל כיום.

המונח "ציבור" מתעעע. הרי אי אפשר לכת ברחוב ולהצביע על דבר העונה לשם "ציבור". הוא מציין משהו המצוי בתפיסות של אנשים. אבל אם הציבור הוא מה שאנחנו תופסים כציבור, כל אחד יכול לבוא ולדבר בשמו, ולתלות עליו את השקפת עולמו.

פרופ' אבי בראלי הוא מרצה במכון בוגרין לחקר ישראל והצינונות באוניברסיטת בוגרין בנגב